

19. december 2023

J. nr. 22/10264

Forslag til referat fra møde i Grønt Dialogforum den 23. november 2023 kl. 16-18.30 i mødelokale A, Ullasvej 23, Rønne

NMF = Center for Natur, Miljø og Fritid

NMPU = Natur-, Miljø- og Planudvalget

Deltog:

Helle Munk Ravnborg (NMPU), Christian Prip og Frank Nielsen (Danmarks Naturfredningsforening Bornholm), Lis Poulsen (Friluftsrådet Bornholm), Jens Christensen (Dansk Ornitologisk Forening), Mogens Elleby (Danmarks Jægerforbund), Søren Friese (Naturstyrelsen), John Jespersen (Bornholms Miljø- og Energiforening), Peter Brandt Koefoed og Rasmus Brunke (Bornholms Landbrug & Fødevarer), Klaus Vesløv (BEOF), Jesper Justesen (BOFA), Peter Haase (Bornholms Naturhistoriske Forening), Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm), Palle Knudsen (Bornholms Vandråd), Jesper Preuss Justesen (BOFA), Klaus Hansen Petersen (LAG-Bornholm), Jens Berthold (Bornholms Museum), Henrik Engell Rhod (Fredningsnævnet), Michael Brandt-Bernbom (NMF), Jens Hansen (NMF), Ilsebil Hansen (NMF), Andreas Lund Povlsen (NMF), Ole Holm Pedersen (NMF) og Katrine Høst (NMF).

Deltog ikke:

Søren Schow (NMPU), Karen Lynn Jacobsen (NMPU), Pernille Lydolph (Destination Bornholm), Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund), Henning Berg (Bornholmske Borgerforeningers Samvirke), Simon C. F. Wæhrens (Skovdyrkerne), Lillian Rasch Madsen (direktør BRK), Christa Lodahl (Business Center Bornholm), Mads Boss (Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat).

Referent: Katrine Høst (NMF)

1. Godkendelse af dagsorden

Godkendt.

2. Godkendelse af mødeplan for 2024

Vi forventer afholdelse af fire møder i 2024, heraf det første i januar.

3. Fredninger

Foreningen Bornholm havde ønsket et punkt om fredninger på dagsordenen.

Formand for Fredningsnævnet for Bornholm, Henrik Engell Rhod, indledte med at fortælle om fredningsnævnets arbejde og praksis.

Vedlagt er et oplæg, som bør læses sammen med referatet.

Herudover er følgende taget til referat:

Fredningssager (hvor der rejses nye fredninger) er der ikke så mange af. Den seneste var tilbage i 2012. Der er varslet en mulig ny sag om i 2024 om fredning af Paradisbakkerne. Det er mere dispensationssager, fredningsnævnet ser på. Antallet af dispensationssager veksler. Sidste år var det tæt på 50. I år bliver det formodentlig ikke over 30.

Nyere fredninger har en formålsbestemmelse. Det kan være sværere i gamle fredninger og deklARATIONER, hvor man må ind og tolke på formålet ud fra baggrunden for fredningen samt fredningsbestemmelserne.

Strandmarksfredningen er en af de større fredninger, hvor der er mange sager. Folks ønsker ændrer sig. Der foreligger en afgørelse fra Naturklagenævnet fra 2007, hvor nævnet har udtalt, hvordan bebygget areal skal beregnes i forbindelse med en fredning. Det beregnes ikke på samme måde som i byggesager. Det har været praksis i mange år, at man kan få lov at opføre op til 150 m² samlet.

På hjemmesiden [Fredningsnævn i Danmark - Fredningsnævn i Danmark \(fredningsnaevn.dk\)](https://fredningsnaevn.dk) kan man se alle fredninger og -bestemmelser samt dispensationer, der er givet.

Ved visse deklARATIONER/servitutter, uanset om fredningsnævnet har kompetence eller ikke, har man mulighed for at ophæve disse ved at lave en lokalplan (bestemmelse i planloven). Men fredninger kan alene ophæves ved procedurer som for fredninger.

Ilsebil Hansen, Center for Natur, Miljø og Fritid, fortalte om kommunens rolle og arbejde i forbindelse med fredninger. Vedlagt er et oplæg, som bør læses sammen med referatet.

Kommunen er tilsynsmyndighed. Selve tilsynet er kun en lille del af arbejdet.

Der er forespørgsler samt høringer i forbindelse med forskellige typer af sager og planer, hvor tilsynsmyndigheden skal høres – projekter tilpasses nogle gange allerede her.

Herudover er der ansøgninger. Kommunen oplyser sagerne til fredningsnævnet og skriver en vurdering i forhold til fredningen samt deltager i besigtigelser med Fredningsnævnet. I nogle sager er der opfølgning efter afgørelser.

Herudover er der tilsyn og besigtigelser. Kommunen kan få anmeldelser ind om noget, som kan være i strid med en fredning, og kan også selv opdage noget i forbindelse med plejeindsatser.

Endvidere skal der i forbindelse med miljøvurderinger og miljøscreeninger i kommunen også laves vurderinger af, om fredninger bliver påvirket. Det er et område, som fylder mere.

Ole Holm Pedersen, Center for Natur, Miljø og Fritid fortalte om, hvad kommunen som plejemyndighed gør i praksis i forhold til fredede arealer. Vedlagt er et oplæg, som med fordel kan læses sammen med referatet.

Der er i 55 af de fredede arealer (+ nogle stier) bestemmelser om pleje, som kommunen skal varetage. Den pleje, kommunen udfører, er næsten altid rydning og hegning. Og det er næsten altid noget med, at der i fredningen står, at et område skal bevares, som det er. Men man har, da man lavede fredningen, 'glemt', at træerne gror. Kommunen ser derfor på, hvordan området så ud, da fredningen blev vedtaget.

Eksempel med Dueoddefredningen. Her har man set på, hvordan området så ud i 1936 på fredningstidspunktet. Dengang var området mere lysåbent., og kommunen har derfor foretaget store rydninger. Kommunen er derfor også indstillet på at lave flere større rydninger, når man får mulighed for det.

Eksempel med Nørremarksfredningen fra 1978, som er en fredning fra 1932. Det er svært at håndhæve, at arealer skal bevares, som de var. F.eks. blev der tidligere dyrket små arealer, som ikke længere er rentable at dyrke.

Søren Friese, Naturstyrelsen Bornholm fortalte om Naturstyrelsens rolle og varetagelse af denne i forbindelse med fredninger. Naturstyrelsen har en 14-15 fredninger på styrelsens arealer på Bornholm. NST skal forvalte arealerne, som fredningen foreskriver, og ellers søge dispensation, hvis man ønsker noget andet. Ekkodalens moser er et eksempel. NST er ligestillede med andre lodsejere bort set fra, at NST har tilsynet selv og dermed selv skal føre tilsyn med fredningerne på egne arealer. Tidligere var NST endvidere statslig fredningsmyndighed, men nu er det Miljøstyrelsen. Der er også bekendtgørelsesfredninger. Disse er givet af ministeriet og ikke fredningsnævnene. NST Bornholm er tilsynsmyndighed for fredninger på Ertholmene.

Foreningen Bornholm ved Elisabeth Falk holdt herefter oplæg om deres syn på og erfaringer med fredningerne. Vedlagt er et oplæg, som bør læses sammen med referatet.

Foreningen Bornholm synes, at fredningerne er under pres.

Foreningen Bornholm er en gammel forening, som var stærk i starten af 1900-tallet.

Der er nu en forholdsvis ny bestyrelse, som prøver at finde balance mellem det beskyttende og det udviklende.

Foreningen har tidligere foretaget opkøb og medvirket til at få lagt nogle servitutter på nogle arealer. Ejer i dag Madsebakke og nogle møller. Og hvor der er servitutter, er Foreningen Bornholm påtaleberettiget og skal 'spørges'.

Foreningen Bornholm bliver indbudt, når der er besigtigelser med fredningsnævnet. Her bliver de hørt. Ofte kan foreningen også påklage afgørelserne.

Foreningen Bornholm oplever, at det ofte er foreningerne, som er mere restriktive i deres syn på, hvad der kan gives lov til, end fredningsnævnet, som måske skal tage flere hensyn i betragtning.

Foreningen Bornholm oplever, at der bliver givet mange lovliggørende dispensationer. Bl.a. til vildmarksbade, terrasser, ovenlysvinduer mm. som man skulle have spurgt om lov til først. Dette rejser spørgsmål om, hvorvidt vi som borgere er for uvidende om fredningerne. Foreningen foreslår, at man måske burde oplyse mere om fredningerne både til bornholmerne og til turisterne.

Eksempel med tre sager, hvor campingpladser har søgt dispensation til omfattende terrænændringer. Tidligere var der små telte, som indordnede sig landskabet. Nu har campingpladserne behov for at lave faciliteter for autocampere og campingvogne mv. Der kan være investeret større summer, og der kan være gået lang tid siden, det blev foretaget. Foreningen ser det som, at de er vokset ud af deres rammer og måske burde flyttes til et andet sted.

Foreningen Bornholm spørger, om det er nemmere at få tilgivelse end tilladelse? Foreningen Bornholm tror, at man i nogle tilfælde ville have fået et afslag, hvis man havde søgt inden.

Oplæg til drøftelse:

Kamp om jorden. Rapporter viser, at vi har brug for 140 % arealer i forhold til vores ønsker til arealerne.

Eksempel med Madsebakke. Folkemødet har brug for ekstra plads, men Foreningen Bornholm oplever, at det kommer i konflikt med fredning af Madsebakke.

Foreningen Bornholm vil også gerne udvikling og vil f.eks. gerne foreslå alternativer til konflikt med fredninger.

Fremtiden, hvad kan vi gøre?

Oplysning. Samarbejde. Grønne certificeringer, f.eks. green camping. Turisterhvervet og samarbejde. Større hensyn til fredninger, natur og landskab i lokalplaner.

Herefter dialog og drøftelse.

Christian Prip, DN Bornholm: Tak for at tage emnet op. Gode oplæg. DN er glade for fredningsinstrumentet. På trods af, at fredninger er et gammelt instrument, så er fredningerne stadig aktuelle og relevante. Mange eksempler på, at fredninger kan redde naturen, selv om der er kommet andre instrumenter til. Fredningerne er stadig nødvendige. Det er den strengeste beskyttelse og skal håndhæves strengt. DN vil også gerne bidrage til, at fredningerne ikke skal være under pres. Fredninger rejses af DN centralt men ikke af de lokale foreninger, som dog involveres. Lad os huske at skelne mellem fredninger, deklARATIONER osv.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Ikke i tvivl om, at oplysning er godt. Tænker på, om man kan hente inspiration fra whistleblowerordninger og herved kunne vise, at vi har fået så og så mange henvendelser, og vi har løst dem på disse måder. Det er bekymrende, hvis retstilstanden bliver sådan, at det er lettere at få tilgivelse end tilladelse. Det handler om at bruge ressourcerne i kommunen så godt som muligt. Det er godt at skabe åbenhed omkring det.

Henrik Engell Rhod, Fredningsnævnet: I forhold til spørgsmålet om, hvorvidt det er lettere at få tilgivelse end tilladelse - hvis ikke det ansøgte er i overensstemmelse med fredningens formål, gives der afslag. Men der kan være forhold som f.eks. i den ene campingpladsfredningssag, at der var lavet så store ændringer, at det ville være et større indgreb at lave det om. Det kan være et valg mellem pest eller kolera.

Bor selv i et svenskehus. Der var, da han flyttede ind, en brochure, som beskrev, hvad man må og skal søge om. Man kunne måske på tilsvarende måde lave en oplysningsbrochure om, hvad man i udgangspunktet må, og hvad man skal søge til, og hvad man ikke kan regne med at få lov til, i de fredede sommerhusområder (Strandmarksfredningen). DN kunne måske være interesseret i det. Nævnet bidrager gerne med faktuelle oplysninger.

Michael Brandt-Bernbom, leder af Natur og Miljø, NM: BRK vil også gerne bidrage med oplysninger til information. Jo flere vi kan hjælpe til at være i god tro, jo bedre. Nysgerrig på, hvad whistleblowerordning kan i forhold til, hvad vi har i forvejen, hvor man kan henvende sig og anmelde, og der bliver fulgt op.

Peter Haase, Naturhistorisk forening: Dialogen og samtalen er rigtig god og vigtig. Synes ikke vi behøver en whistleblowerordning.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: I en whistleblowerordning kan man som borger se, om andre allerede har indberettet noget i et område, som man ellers ikke kan se.

Elisabeth Falk, Foreningen Bornholm: Det er en god idé med oplysninger om, hvad man må og ikke må. Men det er også godt at oplyse om, hvad fredningen skal beskytte.

4. Drikkevand og drikkevandsbeskyttelse

Jens Hansen, Center for Natur og Miljø, fortalte om status og aktuelle indsatser for drikkevandsbeskyttelse på Bornholm. Vedlagt er et oplæg, som bør læses sammen med referatet.

Bornholm har nogle andre forhold geologisk end andre steder i landet. Bornholm har 43 steder, hvor vi henter vand. Disse er hydrologisk adskilt fra hinanden. Forurening et sted breder sig ikke til andre. Men udfordringen er, at man let kommer til at overbelaste de enkelte borer. Der er ikke én kildeplads, som kan forsyne hele Bornholm. De er alle nødvendige. Der er drikkevand nok. Der er stort overskud.

Kvalitet:

Almindelige forureningstyper:

PFAS: Meget lave grænseværdier i drikkevand. På Bornholm kan PFAS ikke ses i drikkevand. Holder øje med det.

Pesticider: De fleste pesticider kan vi slet ikke måle. Er under detektionsgrænsen. Vi finder ikke det, vi bruger i dag, i grundvandet. Og vores grundvand er meget ungt. Det, vi finder, er gamle stoffer. I boringsnære beskyttelsesområder (BNBO) og sårbare områder er vi meget opmærksomme og bekymrede for fremtidige udledninger. Det er vigtigt at friholde områder.

Nitrat: På Bornholm er der meget pyrit i jorden (svovlkis), som har den egenskab, at det nedbryder nitrat. Derfor har vi ikke så store problemer med nitrat. Men der er dog nogle steder nitratfølsomme vandindvindingsområder. Hvad er et forsvarligt nitratinhold? Det har indtil nu heddet 50 mg/l. Nu ved man, at det kan give risiko for sygdom. Vurderer derfor, at 5 mg/l er forsvarligt. De fleste steder på Bornholm ligger det under, men nogle steder er det over, og man skal se på, hvad man kan gøre. Man skal også forebygge og se på reduktionskapaciteten, idet pyrit også bliver brugt op.

Andre stoffer: Ikke mange problemer generelt. Enkelte steder har der været problemer.

Indsatser:

Ifm. kommuneplanlægning lægger man vandværksboringer uden for byerne og sørger for ikke at lægge belastende anvendelser inden for BNBO.

Kommunen skal snakke med lodsejere og formidle aftaler inden for BNBO. Kommunen skal i sidste ende give påbud, hvis der ikke kan findes frivillige aftaler.

Status for BNBO-indsatsen kan ses på slide i vedhæftede oplæg (se slide 18).

En del BNBO-områder er blevet udvidet i 2023.

Kommunen har en god dialog også med BEOF og BLF. Skal være færdige med aftaler og eventuelle påbud i 2024.

Indsatsplanlægning:

Kommunen skal lave indsatsplaner for områder, som staten har udpeget – alle parter sætter sig ned og bliver enige om, hvad der skal gennemføres. Skal vedtages politisk. Kommunen kan også lave planer for flere områder.

Der skal laves en ny indsatsplan for Smålyngsværket, som er et stort område.

For nitrat, skal man lave indsatser for store områder, før det batter. Vi har ikke penge til at opkøbe store arealer. Vi skal derfor finde ud af, hvad vi kan gøre. Vandværker kan ikke lide prisstigninger, men der er ikke nogen vej udenom. De grundvandsdannende oplande er de særligt vigtige. Virkemidler er også skovrejsning, græsning mm. Grundvandspark har MST lavet tilskud til. Solcelleparker er også en mulighed. Det er ikke alle steder, det kan lade sig gøre, men det kan tage store områder ud af drift. Vådområder kan begrænse nitrat til kildepladser. Kan man lave vandreservoirer, hvor man tilbageholder vandet. Lægger op til at finde løsninger med synergieffekter.

Herefter dialog og drøftelse.

Frank Nielsen, DN: Kan Østerlars lave fortynding af vand?

Jens Hansen: Det kan de i begrænset omfang, da de har to kildepladser. Men de er ikke koblet op på nabokildepladser. Ungt vand – ca. 10 år undervejs.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Det er gået nemmere på Bornholm ift. at få lavet frivillige aftaler. Men med loven fra juli i år er det kommet lidt skrappere midler. Skal gerne kunne opretholde den gode dialog. Hvordan ser landbruget på det?

Peter Brandt Koefoed, BLF: Skal både kunne dyrke jorden og hente drikkevand op. Kan man forestille sig, at man fremover kan hente vand op i byerne, så man ikke skal bruge landbrugsarealer, som skal tages ud af drift?

Jens Hansen: Tror det ikke. Under Rønne er der en stor pulje af forurenede vand. Fortidens synder. Der er også mange restriktioner på, hvad man må i byerne.

Peter Brandt Koefoed, BLF: Tror på, at pesticider ikke bliver et problem fremadrettet.

Jens Hansen: Lægger ikke op til at tage meget store områder ud af drift – forventer et par 100 ha.

Peter Brandt Koefoed, BLF: Det skal gøres så intelligent som muligt i forhold til andre interesser. Det er en udfordring, at der løbende kommer ny viden.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Det er en politisk afvejning, hvilke indsatser der skal sættes i gang.

Peter Brandt Koefoed, BLF: Har vi fokus de rigtige steder? F.eks. hvad med maledede stakitter osv. akkumuleres der stoffer herunder?

Der blev på mødet bedt om et link til, hvordan det går på vandværkerne. Man kan følge med på kommunens hjemmeside her: [Forsyning Drikkevandskvalitet \(brk.dk\)](http://Forsyning.Drikkevandskvalitet.brk.dk)

5. Natura 2000-handleplaner

Udsættes til næste møde.

6. Bornholm som biosfæreområde – er det overhovedet realistisk?

LAG-Bornholm har ønsket et punkt på dagsordenen om mulighederne for at udpege Bornholm som UNESCO Biosfæreområde. LAG-Bornholm havde inviteret Mads Randbøll Wolff, som er medlem af UNESCO-nationalkommissionen i Danmark, til at holde et indlæg om emnet.

Vedlagt er et oplæg, som bør læses sammen med referatet.

Klaus Hansen Petersen, LAG-Bornholm, indledte:

LAG-Bornholm er nysgerrige på Biosfære-programmet sammen med Mads Randbøll Wolff. De har været en lille arbejdsgruppe, som har set på det. Der er slet ikke taget nogen beslutninger endnu. Mads kan gøre os klogere på, hvad det indebærer.

Mads Randbøll Wolff, medlem af den danske unesco-nationalkommission:

Biosfæreprogrammet har gennemgået en udvikling siden 1970'erne. Nu er det meget bottom-up. Det handler om, hvordan vi lokalt får styrket, at vi arbejder med de store globale udfordringer. Ikke kun naturen er dynamisk men også samfundet og den måde, vi forholder os til det på.

Vi har brug for, både på nationalt og lokalt plan, at finde ud af, hvilke interesser, der knytter sig til menneskets interaktion med naturen.

Vil vi selv være herre over, hvad der sker på Bornholm? Ved at starte interne processer, f.eks. igennem biosfæreprogrammet, kan vi tage mere ejerskab.

Biosfæreområder er ikke:

- Hverken mere eller mindre beskyttelse.
- Mere regulering eller flere krav
- Instrument til turismemarkedsføring. Kan bruges ifm. turisme men skal ikke gøres ud fra et turismeformål.

Etableret i 1971 under FN.

Holistisk tilgang.

Forskningsprogram.

Paraply og samarbejdsform.

Lokal handling. Ikke som følge af, at staten siger noget.

Zoneinddeling:

- Zone 1 kernezonen. Det allerede beskyttede.
- Zone 2 bufferzonen. F.eks. den grønne bølge...
- Zone 3 udviklingszonen.

Skal have fire strategier:

- Forskning
- Uddannelse
- Natur
- Erhverv

Biosfære på Bornholm – hvordan kan det se ud?

Der skal laves en zonerig. Baseres på grundig dialog og involvering.

Hvad skal der til:

Organisering. Komite med myndigheder og forskere. Ser på, hvad der kunne være interessant. Får sat forundersøgelse i gang. Tendensen i de nordiske lande er, at det er lokalt forankret i samspil med en eller flere kommuner.

Der er nogle i gang med noget omkring Flensborg Fjord. Der er noget i gang omkring Øresundsregionen. Og Region Midt har startet proces om Gudenåen.

Man diskuterer, hvordan man organiserer det.

Der skal laves forundersøgelse. Estimat, at det kan gøres for 2-250.000 kr.
Forundersøgelse sendes ind til national myndighedskomité. Hvis man får ja, bliver man bedt om at lave ansøgning, som så skal godkendes i Unesco.

Det er en lang proces, som kræver tålmodighed, men også processen er vigtig.

Møn – eneste udpegede danske biosfæreområde ind til nu. Her er kommunen den offentlige myndighed. Der er mange forskellige måder at gøre det på. Tendensen i vores del af verden er, at det organiseres på civilsamfundsniveau med tæt forbindelse til kommuner.

Dialog og drøftelse:

Christian Prip, DN: Har endnu ikke snakket om emnet i DN. Tror, at Bornholm har gode chancer for at blive udtaget, hvis man ansøger, men forstår ikke helt, at det ikke skulle medføre mere regulering. Ser gerne, at der bliver en regulering som sikrer, at de formål, der er med biosfæreprogrammet, bliver opfyldt.

Mads Randbøll Wolff, Unesco: Når han siger, at det ikke medfører flere krav og regler mm. mener han, at det ikke er udefrakommende krav. Men det er noget, vi beslutter selv i dialog. Det skal ikke være status quo men skal skabe forandring. Først og fremmest er det en strategisk ramme for, hvordan vi arbejder med det lokalt. Det skal have betydning, men det får det kun, hvis vi bliver enige.

Peter Haase, Naturhistorisk Forening: Man skal se på, hvad vi allerede har i gang eller igangsat. Mange små ting, som spiller i den rigtige retning. Det er vigtigt at synliggøre dem.

Peter Brandt Koefoed, BLF: Tænker praktisk. Der er noget forskning med. Den viden, der fremkommer, vil det være et slags rådgivende organ for kommunalbestyrelsen?

Mads Randbøll Wolff, Unesco: De biosfæreområder, som fungerer bedst, laver systematisk og struktureret tilgang til problemløsning. Er ikke en gylden løsning på alt.

Eksempel med Vattenriket:

Da de startede, var vand et stort problem. Nu er vand ikke længere et problem men det, der gør det til et godt sted at være. Vand på Bornholm kunne også være et fokuspunkt.

Mads kommer gerne rundt og deltager i forskellige sammenhænge og fortæller om det.

Helle Munk Ravnborg, NMPU: Afrunding: Snakkene i dag viser, at ingen enkeltproblemer kan løses for sig selv. Vi er afhængige af, at vi har samtaler og samarbejde. Kræver, at vi har pejlemærker og kan fornemme, hvor vi har hinanden.

Som forberedelse til næste møde: Tænk over de natur-menneske-forbindelser, vi har på Bornholm, som vi har brug for at koordinere, så vi kan trække i samme retning.

En længere dialog og drøftelse af emnet biosfæreområder foreslås sat på dagsordenen til første møde i Grønt Dialogforum i 2024. Gerne med et par udfoldede eksempler fra andre steder, hvad man har gjort og opnået.

7. Fri dialog og eventuelt

Punktet udgik, da tiden var brugt.